

نگاهی به اقتصاد

سردبیر

نگاهی به اطلاعات و آمارهای اقتصادی منتشره، حاکی از بهبود وضعیت اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۵ می‌باشد. نرخ تورم در ادامه روند کاهشی خود به ۸/۸ درصد در شهریور و ۸/۶ درصد در دی‌ماه سال ۱۳۹۵ رسیده است و پیش‌بینی می‌شود این نرخ تا پایان سال جاری در سطوح تک‌رقمی خود باقی بماند و پس از گذشت ۲۵ سال نرخ تورم در مقطع سال تک‌رقمی شود. علاوه بر این، رشد تولید ناخالص داخلی در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵ در مقایسه با دوره مشابه سال قبل به ۷/۴ درصد رسیده است که حصول به چنین رشدی از سال ۱۳۸۶ بی‌سابقه بوده است. اگرچه افزایش تولید در بخش نفت نقش مهمی در شکل‌دهی به رشد نیمه اول سال ۱۳۹۵ ایفا نموده است، لیکن بررسی شاخص‌های جانبی حوزه تولید نشان می‌دهد که روند بهبود در سایر بخش‌های اقتصاد کشور نیز شروع شده است. در این میان، شاخص تولید کارگاه‌های بزرگ صنعتی (که بیش از ۷۰ درصد ارزش افزوده بخش صنعت را تشکیل می‌دهد) در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵ نسبت به دوره مشابه سال قبل به میزان ۳/۵ درصد رشد داشته است. بررسی عملکرد شاخص مزبور به تفکیک رشته فعالیت‌های اقتصادی نشانگر رشد مثبت ۱۷ گروه از مجموع ۲۴ رشته فعالیت صنعتی است، این در حالی است که در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۴ تنها ۸ گروه از ۲۴ رشته فعالیت رشد مثبت را تجربه نمودند. پیش‌بینی می‌شود با انتشار آثار ناشی از افزایش تولید و صادرات بخش نفت به سایر بخش‌های اقتصادی، رشد اقتصادی غیر نفتی کشور در سال جاری و همچنین سال آتی در وضعیت مناسبی قرار گیرد. همچنین، با توجه به افزایش ارزش صادرات نفت خام (به رغم قیمت‌های پایین‌تر نفت) و نیز رشد صادرات غیرنفتی گمرکی، تراز حساب جاری کشور در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵ نیز از مازاد مطلوبی برخوردار گردیده است. افزون بر این، انتظار می‌رود روند عادی شدن روابط مالی و اقتصادی کشور در سال جاری همچنان ادامه یابد و اقتصاد کشور شاهد تحولات مثبتی در حوزه تعاملات بانکی بین‌المللی و بهبود و گسترش ابزارهای تأمین خارجی باشد.

تجزیه و تحلیل سیاست‌های اقتصادی

همان‌طور که اشاره شد مجموعه تحولات اقتصادی سال جاری حکایت از دستیابی توأم به رشد اقتصادی بالا و تورم پایین دارند که البته حفظ این دستاورد و تداوم آن متضمن هماهنگی و سازگاری سیاست‌های پولی، مالی و ارزی است. لیکن در حوزه سیاستگذاری پولی، علی‌رغم الزامات موجود در خصوص کنترل نرخ تورم و صیانت از موفقیت‌های حاصله در زمینه مهار تورم، به دلیل حمایت‌های نظام بانکی از تولید و نیز برخی تکالیف شبه‌بودجه‌ای بر بانکها، رشد نقدینگی در سطح بالایی قرار دارد. بنابراین، برای حفظ تورم در سطوح تک رقمی، لازم است در تنظیم سیاست‌های اقتصادی به ظرفیت محدود سیاست‌های پولی برای انگیزش تولید توجه شود و کنترل رشد نقدینگی و تقویت انضباط در حوزه سیاست‌های بودجه‌ای دولت در دستور کار قرار گیرد.

علی‌رغم اقدامات بانک مرکزی در خصوص کاهش نرخ سود در بازار بین بانکی و بازبینی تدریجی نرخ‌های سود مورد عمل بانکها در چارچوب مصوبات شورای پول و اعتبار، کماکان نرخ‌های سود فاصله معنی‌داری از نرخ تورم دارند که این امر بیش از هر چیز به مشکلات ترازنامه‌ای بانکها و تنگنای اعتباری موجود در شبکه بانکی مربوط می‌باشد. از این منظر، کاهش نرخ‌های سود بانکی و هزینه تامین مالی فعالیت‌های اقتصادی هم‌راستا با تحولات نرخ تورم، منوط به انجام اصلاحات لازم در نظام بانکی است و موفقیت در اجرای این برنامه تاثیر قابل توجهی بر تحولات آتی نرخ سود و نیز ارتقای سلامت مالی شبکه بانکی کشور خواهد داشت.

در حوزه سیاست‌های اعتباری، رویکرد غالب بانک مرکزی بر تامین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و نیز حمایت از واحدهای کوچک و متوسط متمرکز بوده است. بر این اساس، سهم سرمایه در گردش از تسهیلات اعطایی شبکه بانکی در هشت‌ماهه سال ۱۳۹۵ به ۶۵/۲ درصد رسیده است. این رویکرد در بخش صنعت و معدن با قوت بیشتری پیگیری شده و سهم مزبور از تسهیلات پرداختی به این بخش به ۸۴/۰ رسیده است. علاوه بر این، به دنبال ابلاغ "دستورالعمل تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط" از سوی بانک مرکزی در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۵ و تشکیل کارگروه‌های استانی،

سامانه ثبت نام واحدهای تولیدی متقاضی دریافت تسهیلات با هدف شناسایی و گزینش واحدهای تولیدی متقاضی دریافت تسهیلات راه اندازی شده است که از عملکرد مناسبی در خصوص تامین مالی این واحدها برخوردار بوده است. علاوه بر این، نظام بانکی در قالب تامین مالی طرح خرید تضمینی گندم، حمایت‌های موثری نیز از بخش کشاورزی داشته که این مجموعه اقدامات نقش موثری در بهبود فعالیت‌های تولیدی در سال ۱۳۹۵ داشته‌اند.

در حوزه سیاست‌های ارزی، حفظ ثبات بازار و توجه به تحولات متغیرهای بنیادین تعیین کننده نرخ ارز مورد توجه بانک مرکزی بوده است. البته، علی‌رغم ثبات مناسب بازار ارز در هشت ماهه اول سال جاری، در آذر و دی سال ۱۳۹۵ به دلیل تقویت دلار در مقابل سایر ارزها، افزایش تقاضای ارز مسافری (حضور در مراسم اربعین و سال نو میلادی)، کاهش عرضه ارز از سوی صادرکنندگان و همچنین انتظارات شکل گرفته در خصوص نتایج انتخابات ریاست جمهوری آمریکا و بروز برخی فعالیت‌های سفته‌بازی، نرخ دلار در بازار آزاد افزایش یافت. لیکن به دلیل ماهیت روانی نوسانات یاد شده، روند نزولی و اصلاحی نرخ ارز از اواخر آذر آغاز شد و بازار ارز مجدداً در مسیر اعاده ثبات قرار گرفت.

تحولات بخش اسمی اقتصاد

الف) وضعیت متغیرهای حوزه پولی و اعتباری

بر اساس آخرین آمار موجود، حجم نقدینگی در پایان شهریور ۱۳۹۵ به ۱۱۲۲۷/۱ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان شهریور سال ۱۳۹۴ به میزان ۲۸/۶ درصد رشد داشت. رشد نقدینگی در دوازده ماهه منتهی به شهریور ۱۳۹۵ در مقایسه با رشد این متغیر در دوازده ماهه منتهی به شهریور سال ۱۳۹۴ (۲۳/۵ درصد) برابر ۵/۱ واحد درصد افزایش داشت. همچنین، نقدینگی در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ از رشدی برابر ۱۰/۴ درصد برخوردار شد که در مقایسه با رشد دوره مشابه سال ۱۳۹۴ (۱۱/۵ درصد)، ۱/۱ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد.

پایه پولی در پایان شهریور سال ۱۳۹۵ با رشدی برابر ۷/۹ درصد نسبت به پایان اسفند ۱۳۹۴ (۱۲۱/۵ هزار میلیارد ریال افزایش) به ۱۶۵۵/۱ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به رشد دوره مشابه

در سال ۱۳۹۴ (۴/۸ درصد)، ۳/۱ واحد درصد افزایش نشان می‌دهد. خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی با ۷۸/۵ درصد افزایش (۱۴۳/۱ هزار میلیارد ریال) و سهمی فزاینده معادل ۹/۳ واحد درصد در رشد پایه پولی، مهمترین عامل فزاینده رشد پایه پولی در شش ماهه اول سال ۱۳۹۵ بوده است. افزون بر این، مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها با ۱۲/۷ درصد افزایش نسبت به پایان سال ۱۳۹۴ (۱۰۵/۹ هزار میلیارد ریال افزایش) و سهمی فزاینده معادل ۶/۹ واحد درصد، دیگر عامل فزاینده رشد پایه پولی در شش ماهه اول سال ۱۳۹۵ بوده است. خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی با ۴/۰ درصد کاهش نسبت به پایان سال ۱۳۹۴ و با سهمی کاهنده معادل ۵/۰ واحد درصد، مهمترین عامل کاهنده رشد پایه پولی در شش ماهه اول سال ۱۳۹۵ بوده است.

در پایان شهریور ۱۳۹۵، ضریب فزاینده نقدینگی به ۶/۷۸۳ رسید. بدین ترتیب، ضریب فزاینده نقدینگی نسبت به پایان سال ۱۳۹۴، ۲/۳ درصد افزایش یافت که در مقایسه با رشد دوره مشابه سال ۱۳۹۴ (۶/۴ درصد)، ۴/۱ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد.

ب) تحولات بخش خارجی اقتصاد

بر اساس برآوردهای مقدماتی، در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ مازاد حساب جاری تراز پرداخت‌ها با افزایش ۴۱/۶ درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل، به ۸/۷ میلیارد دلار رسید. افزایش قابل توجه مازاد حساب جاری نسبت به شش ماهه نخست سال ۱۳۹۴، عمدتاً ناشی از رشد ارزش صادرات نفتی بود. در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵، ارزش فوب صادرات کالا با ۱۳/۵ درصد افزایش در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۳۹۴ به ۳۸/۱ میلیارد دلار و ارزش فوب واردات کالا با ۵/۵ درصد افزایش به رقم ۲۷/۵ میلیارد دلار رسید. مجموع تعهدات خارجی کشور در پایان شهریور ماه سال ۱۳۹۵ به رقم ۲۵/۷ میلیارد دلار رسید که ۶۹/۲ درصد آن را تعهدات بالقوه و ۳۰/۸ درصد آن را تعهدات بالفعل (بدهی‌ها) تشکیل می‌داد. سهم بدهی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت از کل بدهی‌های خارجی (تعهدات بالفعل) در مقطع زمانی یادشده به ترتیب برابر ۳۳/۰ و ۶۷/۰ درصد بود.

پ) تحولات بودجه عمومی دولت

تصویر عملکرد بودجه عمومی دولت طی دوره شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵ حاکی از افزایش سهم درآمدهای عمومی و واگذاری‌های مالی و در مقابل کاهش سهم واگذاری‌های سرمایه‌ای از منابع عمومی دولت نسبت به مدت مشابه سال گذشته می‌باشد.

درآمدهای عمومی دولت در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵ مبلغ ۵۸۹/۶ هزار میلیارد ریال بود که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲۶/۸ درصد افزایش و نسبت به رقم مصوب بودجه ۷۳/۵ درصد تحقق داشت. سهم درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها از کل درآمدهای عمومی دولت طی دوره مزبور به ترتیب ۷۳/۵ و ۲۶/۵ درصد بود.

همچنین در این دوره، منابع حاصل از واگذاری‌های سرمایه‌ای به ۲۴۶/۸ هزار میلیارد ریال رسید و ۲۲/۲ درصد از منابع عمومی دولت را تشکیل داد. تفکیک منابع بودجه عمومی دولت برحسب اقلام ناشی از نفت و غیرنفت نشان می‌دهد که در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵، سهم منابع ناشی از نفت از کل منابع بودجه عمومی حدود ۲۲/۱ درصد بود که در مقایسه با رقم دوره مشابه سال قبل (۳۲/۰ درصد) به میزان ۹/۹ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد.

پرداخت‌های هزینه‌ای (جاری) در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵ به ۹۵۱/۰ هزار میلیارد ریال رسید که در مقایسه با رقم مصوب دوره، ۸۷/۳ درصد تحقق و نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲۶/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد. پرداخت بابت تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) با ۴۱/۹ درصد افزایش نسبت به دوره مشابه سال قبل به ۱۲۲/۳ هزار میلیارد ریال رسید و در مقایسه با رقم مصوب دوره ۴۱/۸ درصد تحقق داشت.

در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۵، با توجه به رقم عملکرد درآمدها و پرداخت‌های هزینه‌ای، تراز عملیاتی دولت با ۳۷۸/۷ هزار میلیارد ریال کسری مواجه شد که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۱۷/۴ درصد افزایش داشت. همچنین، خالص واگذاری‌های سرمایه‌ای با ۱۲۴/۵ هزار میلیارد ریال

مازاد روبرو شد بنابراین در مجموع تراز عملیاتی و سرمایه‌ای بودجه عمومی دولت (کسری بودجه) در شش ماهه اول سال ۱۳۹۵ با ۲۵۴/۲ هزار میلیارد ریال کسری مواجه شد.

ج) تحولات بازارهای دارایی

به‌رغم شرایط نامساعد متغیرهای بخش خارجی به‌ویژه کاهش قیمت نفت در بازارهای جهانی، بازار ارز در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ از ثبات مناسبی برخوردار بود. متوسط نرخ اسمی دلار در این دوره در بازار آزاد معادل ۳۵۰۴۱ ریال بود که نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۴، ۴/۹ درصد رشد داشت. همچنین، هر دلار آمریکا در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ در بازار بین بانکی با نرخ متوسط ۳۰۶۸۶ ریال در اختیار متقاضیان قرارگرفت که در مقایسه با عملکرد دوره مشابه سال قبل حدود ۵/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد. در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵، شکاف نسبی نرخ دلار در بازار آزاد از بازار رسمی با ۰/۶ واحد درصد کاهش نسبت به دوره مشابه سال قبل، به ۱۴/۲ درصد رسید.

هدف اصلی بانک مرکزی در بازار ارز، برقراری آرامش و ثبات و مراقبت از عدم شکل‌گیری زمینه‌های سوداگری در بازار و نیز فراهم کردن زمینه مناسب و پیش‌نیازهای ضروری برای یکسان‌سازی نرخ ارز بوده است. در نتیجه مدیریت مناسب بانک مرکزی در بازار ارز، انحراف معیار نرخ برابری دلار آمریکا مقابل ریال در بازار آزاد در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ نسبت به دوره مشابه سال قبل در حدود ۲۹/۰ درصد کاهش پیدا کرد. ضریب تغییرات نرخ برابری ارزهای جهان‌روا در مقابل ریال در بازار رسمی در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ در دامنه ۱/۱۵ تا ۴/۶۴ قرار داشت. همچنین، ضریب تغییرات این اسعار در بازار آزاد نیز محدود و در فاصله ۰/۹۷ تا ۴/۴۲ بود که ثبات مناسب بازار ارز در این دوره را نشان می‌دهد.

در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵، قیمت قطعات مختلف سکه طلا در بازار با افزایش همراه بود. در این مدت، میانگین قیمت هر قطعه سکه بهار آزادی طرح جدید به ۱۰۶۶۶ هزار ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۳۹۴، در حدود ۱۶/۰ درصد رشد نشان می‌دهد. در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵، میانگین قیمت ربع سکه بهار آزادی با ۸/۱ درصد و میانگین قیمت سکه بهار آزادی طرح

جدید با ۱۶/۰ درصد افزایش، به ترتیب کمترین و بیشترین افزایش قیمت را در بین قطعات مختلف سکه در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۳۹۴، به خود اختصاص دادند. افزایش قیمت طلا در بازارهای جهانی از ۱۱۶۰/۲ دلار به ازای هر اونس در شش ماهه اول سال ۱۳۹۴ به ۱۲۹۲/۵ دلار در دوره مشابه سال ۱۳۹۵ (معادل ۱۱/۴ درصد رشد)، یکی از عوامل تأثیرگذار بر رشد قیمت قطعات مختلف سکه طلا در بازار داخلی بوده است.

بررسی شاخص‌های کلیدی بورس اوراق بهادار نشان می‌دهد که در پایان شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ شاخص کل و ارزش بازار، نسبت به پایان سال ۱۳۹۴، به ترتیب ۴/۷ و ۸/۰ درصد کاهش یافته‌اند. همچنین حجم و ارزش معاملات نیز در شش ماهه ابتدایی سال جاری نسبت به شش ماهه پایانی سال گذشته به ترتیب از ۹/۹ و ۶/۳ درصد کاهش برخوردار بوده‌اند. مهمترین دلیل رشد منفی شاخص‌های یادشده، اصلاح انتظارات فعالان بازار سرمایه از آثار اجرای برجام و ادامه رکود در بازار جهانی کالاها بوده است.

جمع‌بندی

بهبود قابل توجه بخش واقعی اقتصاد در سال جاری و آخرین اطلاعات منتشره در خصوص شاخص‌های مختلف قیمتی، جملگی حکایت از ثبات نسبی اقتصاد کلان کشور و روند رو به بهبود آن دارند. اما همان‌طور که بیان شد بخش قابل توجهی از تحولات مثبت بخش واقعی اقتصاد در سال جاری متوجه افزایش تولید نفت به واسطه رفع تحریم صادرات نفت کشور بوده است و تداوم وضعیت موجود بیش از هر چیز نیازمند انگیزش و تحریک بخش غیرنفتی اقتصاد و تامین رشد از این محل می‌باشد. با توجه به وجود پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های خالی بسیار در اقتصاد کشور، انتظار می‌رود با به فعل درآمدن آنها، اقتصاد کشور بتواند به مسیر رشد پایدار و باثبات دست یابد. لیکن دستیابی به این مهم مستلزم فراهم‌سازی نظام تامین مالی مناسب و انجام اصلاحات لازم در این زمینه و همچنین ایجاد بسترها، نهادها و زیرساخت‌های حامی فعالیت‌های مولد می‌باشد. با توجه به مشکل تنگنای اعتباری شبکه بانکی کشور و نقش محوری آن در تامین مالی اقتصاد کشور، لازم است تا ضمن

تنوع بخشی به منابع تامین مالی و افزایش سهم بازار سرمایه و تامین مالی خارجی، اصلاحات حوزه بانکی نیز با جدیت پیگیری شود. علاوه بر این، با توجه به شرایط خاص شبکه بانکی و الزامات موجود در خصوص کنترل رشد نقدینگی و نرخ تورم، لازم است از اعمال تکالیف جدید به شبکه بانکی پرهیز گردد. اصلاح نظام تامین مالی اقتصاد تنها یکی از پیش شرط های حصول به رشد پایدار و بالای اقتصاد غیرنفتی به حساب می آید و به این منظور باید فضای کسب و کار نیز در راستای فراهم سازی شرایط بهتر برای تولیدکنندگان بهبود یابد. بی شک تنظیم راهبردهای مناسب در حوزه های مختلف تولید به ویژه در حوزه صنعت، می تواند در حصول به این اهداف بسیار موثر باشند.